

تأثیر جنگ ۲۰۲۲ روسیه و اوکراین بر اقتصاد بین الملل

حمید درج^۱

چکیده

تهاجم گسترده روسیه به اوکراین در فوریه ۲۰۲۲ و تحریم‌های مالی شدید اعمال شده علیه مسکو، نه تنها تأثیر اقتصادی بر روسیه داشته است؛ بلکه پیامد این بحران، اقتصاد بین‌الملل از جمله آمریکا و اروپا را نیز تحت تأثیر قرار داده است. تورم ناشی از بحران اوکراین که در حال حاضر، بیشتر اقتصادهای جهان از جمله آمریکا و اروپا را دچار آسیب کرده است؛ به دلیل افزایش شدید قیمت نفت و گاز و محصولات صنعتی و کشاورزی به طور پیوسته در حال افزایش است. از این رو نوشتار پیش‌رو، در تلاش است به بررسی تأثیر اقتصادی جنگ روسیه و اوکراین در سال ۲۰۲۲ بر بازیگران کلیدی اقتصاد جهانی، به ویژه آمریکا و اروپا که تحریم‌های مالی شدیدی علیه روسیه اعمال کرده‌اند؛ بپردازد. لذا سؤال اصلی پژوهش عبارت است از این‌که جنگ ۲۰۲۲ روسیه و اوکراین چه تأثیری بر اقتصاد بین‌الملل به ویژه آمریکا و اروپا داشته است؟ فرضیه پژوهش این است که با توجه به ابعاد سیاسی و نظامی مناقشه اوکراین؛ رهبران کشورها در تصمیم‌گیری‌های خود در خصوص این بحران، مسائل سیاسی را بر مسائل اقتصادی اولویت داده‌اند و این امر باعث شده تا اقتصادی که در دوران جنگ سرد به عنوان سیاست سفلی مطرح بوده است، دوباره تحت تأثیر مسائل سیاست اعلی قرار بگیرد و با رکود و افزایش قیمت جهانی مواجه شود. برای تحلیل داده‌های این پژوهش از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است.

▪ واژگان کلیدی:

اوکراین، روسیه، آمریکا، اقتصاد بین‌الملل، رئالیسم.

درجه مقاله: علمی - پژوهشی

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۵/۷ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۶/۳۰

^۱. دانشجوی دکتری روابط بین الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه گیلان، گیلان- ایران

hamid.dorj@gmail.com

مقدمه

دو کشور روسیه و اوکراین نقش به‌سزایی در پویایی اقتصاد بین‌الملل بازی می‌کنند و سهم بالایی از تولید و صادرات نفت و گاز، محصولات صنعتی، معدنی و کشاورزی ... را در بازار جهانی به خود اختصاص داده‌اند. حمله روسیه به اوکراین در فوریه ۲۰۲۲ پیامدها و تأثیرات به‌سزایی را برای اقتصاد بین‌الملل از جمله ایالات متحده و اتحادیه اروپا در پی داشته است. بعد از وقوع بحران اوکراین، قیمت ذخایر انرژی و دیگر اقلام صنعتی، کشاورزی و خوراکی و غیره، در آمریکا و اروپا در کنار دیگر کشورهای جهان به سرعت افزایش یافته و هر گونه عاملی که از عرضه بکاهد به رشد بیش از پیش قیمت‌ها و افزایش نرخ‌های تورم در اقتصاد جهان منجر می‌شود. اختلالات تجاری، فشارهای تورمی و نگرانی‌های امنیتی باعث نگرانی مصرف‌کنندگان و سرمایه‌گذاران در ایالات متحده و اروپا گشته و درآمد واقعی را کاهش داده که این امر خود تقاضای جهانی برای واردات را کاهش داده است. هم‌اکنون تقاضا برای انرژی به گونه‌ای فزاینده افزایش پیدا کرده است که با شدت پیدا کردن تنش‌ها به معنای بحران گازی در اروپا و فشار وارد شدن به مصرف‌کنندگان این قاره و همچنین آمریکا است. این مناقشه می‌تواند بهبود اقتصادهای آمریکا و اروپا را از همه‌گیری کووید-۱۹ مختل کند و تأثیرات منفی گسترده‌ای را بر اقتصاد آن‌ها ایجاد کند. این مسأله که مناقشه اوکراین تا چه حد به اقتصاد جهانی از جمله اقتصاد آمریکا و اروپا ضربه وارد می‌کند؛ به طول و دامنه آن، شدت تحریم‌های غرب و احتمال این که روسیه ممکن است دوباره انتقام بگیرد؛ بستگی دارد.

اگرچه امکان تغییرات دیگری از مهاجرت پناهندگان اوکراینی گرفته تا موجی از حملات سایبری روسیه نیز وجود دارد. استراتژی غرب برای بازدارندگی روسیه از تهاجم دیگر به اوکراین این است که چنین مداخله‌ای را برای روس‌ها پرهزینه‌تر کند. این استراتژی شامل ترکیبی از بازدارندگی نظامی در شرق اروپا، محموله‌های تسلیحاتی با هدف تقویت ارتش اوکراین و برنامه‌ریزی برای مجموعه‌ای از تحریم‌ها در حوزه‌های مختلف است. موفقیت هر استراتژی در زمینه تحریم‌ها به تمایل اروپایی‌ها برای همکاری اقتصادی بستگی دارد. موضوع اساسی‌تر این که ممکن است در صورت افزایش تحریم‌های فراگیر واشنگتن و بروکسل علیه روسیه، مقامات مسکو از صادرات گاز به عنوان سلاح سیاسی علیه اروپا استفاده کنند که این امر تأثیر شدیدی بر اقتصاد و امنیت کشورهای جهان از جمله آمریکا و اروپا خواهد گذاشت و به افزایش قیمت غلات، مواد غذایی و انرژی، فلزات و ... و بالا گرفتن فشار بر خانوارهای فقیر

و کم درآمد در آمریکا و اروپا و همچنین دیگر کشورهای جهان منجر خواهد شد. بدین ترتیب، سؤال اصلی پژوهش این است که جنگ ۲۰۲۲ روسیه و اوکراین چه تأثیری بر اقتصاد بین‌الملل به ویژه آمریکا و اروپا داشته است؟ پژوهش موجود با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و بر مبنای منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی شکل نهایی به خود خواهد گرفت. چارچوب نظری مورد استفاده در این نوشتار نیز نظریه رئالیسم از منظر اقتصاد سیاسی بین‌الملل می‌باشد.

ادبیات و پیشینه تحقیق

در خصوص تحولات اوکراین و پیامدهای این بحران تاکنون پژوهش‌های زیادی به زبان فارسی و انگلیسی نگارش یافته است. در ادامه صرفاً به بررسی چند نمونه از آن‌ها که ارتباط بیشتری با موضوع بحث پژوهش حاضر دارد، اشاره می‌گردد. دانش‌نیا و مارابی (۱۳۹۴) بیان می‌دارند که اوکراین به واسطه اشتراکات فرهنگی، مذهبی، تاریخی، زبانی و قومی با روسیه نه تنها در نزد روسیه از جایگاه خاصی برخوردار است؛ بلکه اوکراین برای ایالات متحده نیز با برخورداری از چنین ویژگی‌ها و ظرفیت‌هایی، نقش به‌سزایی در تأمین اهداف واشنگتن همچون؛ تضعیف روسیه به عنوان رقیب منطقه‌ای خود، تثبیت هژمونی جهانی آمریکا، برقراری مردم‌سالاری جهانی، ایجاد اتحادیه اروپایی گسترده‌تر، امن‌تر و باثبات‌تر ایفاء می‌کند. ولی‌زاده و دیگران (۱۳۹۴)، در بحث از تأثیر بحران اوکراین بر روابط ایالات متحده و روسیه، عنوان می‌دارند که این بحران ضمن تشدید تنش‌ها میان دو کشور در کوتاه مدت و میان مدت، تأثیری بنیادین و عمیق بر ماهیت روابط دو کشور نخواهد داشت؛ زیرا ملاحظات ژئوپلیتیکی و همچنین ژئواکونومیک در این منطقه به‌گونه‌ای است که قدرت‌های بزرگ را از درگیری‌های جدی باز می‌دارد. یاری (۱۳۹۹) ضمن بررسی اهمیت ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی اوکراین برای روسیه به دلایلی نظیر موقعیت حائل اوکراین بین روسیه و غرب، ناوگان دریایی روسیه در کریمه و همچنین صادرات ۸۵ درصدی انرژی روسیه از مسیر اوکراین به اروپا پرداخته است. نویسنده در ادامه، تقابل آمریکا و روسیه در صحنه سیاست اوکراین را مورد بحث و بررسی قرار داده است و در این راستا، ضمن بررسی ابعاد و دلایل اشغال شبه جزیره کریمه توسط روسیه، به بحث تحریم‌های آمریکا و کشورهای غربی علیه مسکو نیز اشاره کرده است.

دهقانی فیروزآبادی و مرادی (۱۳۹۵) معتقدند که روسیه، سرنگونی ویکتور یاناکوویچ^۱، رئیس جمهور طرفدار روسیه و روی کار آمدن حاکمیتی روس گریز و روس ستیز در کی‌یف را حلقه دیگری از سناریوی غرب به ویژه آمریکا در جهت عقب راندن هرچه بیشتر روسیه از اروپای شرقی و توسعه نفوذ خود در حوزه امنیتی روسیه قلمداد نمود. آن‌ها در ادامه عنوان می‌دارند که مسکو پس از سرنگونی یاناکوویچ و روی کار آمدن حاکمیت جدید اوکراین مجموعه اقداماتی را اتخاذ نموده که مهم‌ترین آن، الحاق شبه جزیره کریمه به روسیه و حمایت آشکار از جدایی طلبان شرق اوکراین به منظور اعمال فشار بر دولت غرب‌گرای حاکم بر کی‌یف است. وزنیاک^۲ (۲۰۱۷) به بررسی تحولات سیاسی اوکراین و تأثیر آن بر روابط آمریکا و روسیه می‌پردازد. در این پژوهش آورده شده است که روسیه به جهان نشان داده است که آماده است تا از اعمال زور برای جلوگیری از پیوستن جمهوری‌های سابق شوروی به سازمان‌های غربی استفاده کند. شش سال پیش، گرجستان درگیر جنگ با روسیه بود؛ زیرا می‌خواست به ناتو بپیوندد. اوکراین نیز از سال ۲۰۱۴ درگیر جنگ با روسیه است؛ زیرا در تلاش است تا به اتحادیه اروپا بپیوندد. حوادث اوکراین، آمریکا را وادار کرد اروپای شرقی و مرکزی را با دقت بیشتری زیر نظر بگیرد. این منطقه از زمان پایان جنگ سرد دوباره در کانون سیاست‌های ایالات متحده قرار گرفت و واشنگتن را در تقابل با مسکو قرار داد. کوروکین^۳ و ماکارین^۴ (۲۰۱۹)، ضمن بررسی ریشه‌های بحران اوکراین، تأثیر اقتصادی درگیری روسیه و اوکراین در سال ۲۰۱۴ را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد. نویسنده در ادامه عنوان می‌دارد که علی‌رغم شکل‌گیری بحران سیاسی میان مسکو و کی‌یف و جدایی شبه جزیره کریمه از اوکراین، قرابت فرهنگی و اجتماعی و همچنین پیوندهای تاریخی میان روسیه و اوکراین، باعث شده است تا روابط تجاری و اقتصادی میان دو کشور همچنان ادامه داشته باشد.

نوآوری پژوهش حاضر این است که اگرچه تاکنون تحقیقات زیادی در خصوص بحران اوکراین نگارش یافته است؛ اما عمده این مقالات با تکیه بر بحران ۲۰۱۴ اوکراین و پرداختن به ابعاد سیاسی و امنیتی این بحران و همچنین رقابت ژئوپلیتیکی آمریکا و روسیه در صحنه

---

۱. *Viktor Yanakovic*

۲. *Wozniak*

۳. *Korovkin*

۴. *Makarın*

سیاست اوکراین انجام پذیرفته است؛ این در حالی است که نوشتار حاضر صرفاً به مطالعه و بررسی اثرات اقتصادی جنگ ۲۰۲۲ روسیه و اوکراین بر اقتصاد بین‌الملل به ویژه ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا محدود می‌شود. لذا کمبود مقاله فارسی در خصوص بحران ۲۰۲۲ اوکراین و تأثیر اقتصادی آن بر اقتصاد بین‌الملل ویژگی برجسته این نوشتار است که حاکی از نوآوری و تازگی موضوع پژوهش حاضر است. تحقیقات بیشتر می‌تواند بر تأثیر سیاسی یا اجتماعی-فرهنگی این بحران نیز متمرکز شود.

چارچوب نظری: نظریه رئالیسم از منظر اقتصاد سیاسی بین‌الملل

اقتصاد سیاسی بین‌الملل به بحث و نظریه‌پردازی در زمینه تأثیر متقابل اقتصاد و سیاست در مسائل جهانی می‌پردازد. این رویکرد نظری سعی دارد توضیح دهد که چگونه قدرت سیاسی بر پدیده‌های اقتصادی تأثیر می‌گذارد و چگونه نیروهای اقتصادی بر رفتار سیاسی مؤثر واقع می‌شود. مکاتب و تئوری‌های اقتصاد سیاسی بین‌الملل از دیدگاه مختلفی قابل تقسیم‌بندی و تجزیه و تحلیل است. در تبیین نحوه تعامل دو پدیده اقتصاد و سیاست در عرصه بین‌الملل سه مکتب لیبرالیسم، رئالیسم، و مارکسیسم مطرح هستند که هر کدام مفروضات مربوط به خود را دارند (جلیوند، ۱۳۹۹: ۳-۲). در این تحقیق سعی بر آن است تا برای تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق، رویکرد نظری رئالیسم در اقتصاد سیاسی بین‌الملل مورد استفاده قرار بگیرد. رئالیسم در مقام مکتبی که پس از رکود بزرگ دهه ۱۹۳۰ و در پی پاسخ به چرایی این رکود شهرت یافت؛ در واقع دربردارنده تبیین‌های رئالیست‌های عرصه سیاست بین‌الملل از شرایط و تحولات اقتصادی بین‌المللی است. از یک منظر، رئالیسم در اقتصاد سیاسی بین‌الملل معاصر را می‌توان به نوعی وارث و ادامه دهنده خط مشی رویکرد مرکانتیلیسم در سده‌های گذشته دانست. سه مفروضه عمده رئالیسم عبارت است از این که اولاً، دولت‌ها و به عبارت دقیق‌تر دولت-ملت‌ها مسلط‌ترین و مهم‌ترین کنشگران عرصه اقتصاد بین‌الملل هستند. ثانیاً، دولت‌ها در پی حداکثرسازی قدرتشان هستند؛ چرا که با توجه به آنارشسی سیستم بین‌المللی خودشان باید حافظ امنیت و بقایشان باشند. قدرت مفهومی نسبی است و بازی در عرصه سیاست بین‌الملل یک بازی با حاصل جمع صفر است. ثالثاً، دولت‌ها کنشگرانی خردمند هستند و نشانه خردمندی آن‌ها در گرایششان به محاسبات هزینه-فایده در راستای حداکثرسازی قدرتشان است. از آن جا که مسأله اصلی تحکیم موقعیت نسبی قدرت است؛ ممکن است برخی دولت‌ها از طریق حمایت‌گرایی یا از طریق افزایش هزینه‌های امنیتی-نظامی برخی

زیان‌های اقتصادی را تحمل کرده و درصدد تضعیف رقبای خود باشند. بنابراین، اقتصاد در خدمت سیاست و تغییر و تحولات اقتصادی تابع اهداف و منافع سیاسی است (قنبرلو، ۱۳۹۳: ۹۸). مکتب رئالیسم، روابط بین‌الملل را عمدتاً در چارچوب وضع طبیعی منازعه‌آمیز هابز تحلیل می‌کند که بر اساس آن، اقتصاد در خدمت قدرت است و قدرت باید برآیند و نتیجه خود را در وضعیت اجتناب‌ناپذیر جنگ نشان دهد. در این شکل، سودجویی و رفاه‌طلبی ملت‌ها حتی تحت نظام‌های سیاسی مردم‌سالار نمی‌تواند مانع بروز جنگ شود. دستاوردهای اقتصادی به مفهوم مطلق آن نمی‌تواند همه دولت‌ها را وادار به همکاری کند؛ بلکه دولت‌ها در شرایطی همکاری می‌کنند که آن همکاری بر موقعیت نسبی قدرتشان در عرصه بین‌المللی تأثیر مثبت بگذارد (قنبرلو، ۱۳۹۵: ۵۶). رابرت گیلپین^۱، یکی از برجسته‌ترین نظریه‌پردازان رئالیست عرصه اقتصاد سیاسی بین‌الملل بیان می‌دارد؛ در حالی که لیبرال‌ها تلاش برای کسب ثروت و قدرت را دو مقوله جدا می‌دانند؛ به نظر رئالیست‌ها، این دو هدف مکمل یکدیگرند. آن‌ها عرصه رقابت بر سر منافع اقتصادی را زمینه‌ای منازعه‌آمیز تلقی می‌کنند. با توجه به این که منابع اقتصادی از ضروریات قدرت ملی محسوب می‌شوند؛ در واقع، نزاع و جنگ بین دولت‌ها هم بنیان سیاسی و هم اقتصادی دارد (Gilpin, ۱۹۸۷: ۳۲).

برخلاف لیبرال‌ها، که اقتصاد باز و آزاد را زمینه مناسبی برای مهار جنگ و تحکیم صلح به حساب می‌آورند؛ در چارچوب نظریه رئالیسم، حتی شرایط باز و آزاد اقتصادی نیز نمی‌تواند مانع اصل رقابت حاد بر سر قدرت شود. بنابراین، رقابت‌های اقتصادی در چارچوب نظام سرمایه‌داری نیز جلوه‌ای از رقابت بر سر قدرت است و همین رقابت می‌تواند مقدمه‌ای برای برخوردهای خشونت‌آمیز و جنگ باشد. دولت‌ها طبق این اصل که در شرایط آنارشی، غیر از قدرت ملی‌شان تضمینی برای جلوگیری از توسل به زور دولت‌های دیگر وجود ندارد، سیاست خود را بر اساس حداکثر سازی موقعیت قدرت ملی بنا می‌کنند. در این چارچوب، منفعت بنیادین دولت‌ها بقاست؛ نه خوب زیستن. دولت‌ها به خاطر دستاوردهایی که ممکن است از طریق همکاری‌های اقتصادی کسب کنند؛ همکاری نمی‌کنند، بلکه این دستاوردها، در صورت که بر قدرت نسبی دولت‌ها اثر مثبت بگذارند؛ آن‌ها را به همکاری می‌کشانند. در عمل نیز از آن جا که رقابت بر سر قدرت نوعی بازی با حاصل جمع صفر است؛ امکان همکاری محدود و احتمال نزاع بیشتر می‌شود (سلیمیان و الماسی‌فرد، ۱۳۹۹: ۱۸۵-۱۸۴). در مجموع، به نظر

^۱. Robert Gilpin

رنالیست‌ها، در عرصه روابط بین‌الملل، اقتصاد تحت الشعاع سیاست و به نوعی در خدمت سیاست قرار دارد و بین دولت‌ها رقابت حادی بر سر قدرت جریان دارد که رقابت‌های اقتصادی نیز مؤلفه‌ای از همین جریان کشاکش قدرت است. این که کشاکش قدرت چگونه به جنگ منجر می‌شود؛ پرسشی با پاسخ‌های متفاوت است. برخی رنالیست‌ها مقدمه جنگ را در برهم خوردن توازن قدرت می‌دانند؛ برخی افول قدرت هژمونیک را علت جنگ می‌دانند و برخی دیگر ممکن است نظریه‌های متفاوتی داشته باشند. مسلم آن است که تعاملات اقتصادی آزاد نمی‌تواند مانع جنگ شود. حتی با توجه به این که رقابت اقتصادی مؤلفه‌ای از رقابت بر سر قدرت است و ممکن است در تغییر موقعیت نسبی قدرت دولت‌ها نقش مهمی داشته باشد، امکان دارد به رویارویی‌های سیاسی نظامی و بی‌ثباتی و جنگ بین دولت‌ها منجر شود (قنبرلو، ۱۳۹۵: ۵۹). در این راستا می‌توان گفت؛ از آنجایی که بحران اوکراین دارای ابعاد استراتژیک است؛ این امر باعث شده تا رهبران کشورهای تأثیرگذار بر این بحران بر اساس اولویت‌های سیاسی خود تصمیم‌گیری کنند و در نهایت، اقتصاد بین‌الملل که با جهانی شدن، رو به رشد و یکپارچگی بود؛ تحت تأثیر قرار گرفته و با رکود و افول روبه‌رو شود. وقوع این بحران پیامدهای گسترده‌ای را در عرصه سیاست بین‌الملل به دنبال داشته است و این امر باعث شده است تا ساختار و پویای اقتصاد جهانی تحت تأثیر این بحران قرار بگیرد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که اگرچه پیامدهای این بحران تأثیر مهلکی بر اقتصاد روسیه داشته است؛ اما اقتصاد بین‌الملل به شدت تحت تأثیر این بحران قرار گرفته است. بلافاصله پس از حمله روسیه به اوکراین، علاوه بر قیمت انرژی، قیمت فلزات، غلات و کالاهای کلیدی از جمله خاک‌های کمیاب و ... به شدت افزایش یافت.

اهمیت اقتصادی روسیه و اوکراین

روسیه و اوکراین بازیگران مهمی در صادرات نفت، گاز طبیعی، زغال سنگ، گندم و سایر کالاها در بازار جهانی هستند. مارک زندی^۱، اقتصاددان ارشد شرکت خدمات مالی مؤدی^۲ گزارش می‌دهد که دو کشور روسیه و اوکراین ۷۰ درصد نئون جهان را تولید می‌کنند که یک کالای حیاتی در تولید نیمه‌هادی‌ها است که منجر به وحشت بحران فعلی می‌شود؛ زیرا کشورها و به ویژه خودروسازان در حال حاضر شاهد کمبود تراشه‌های کامپیوتری هستند.

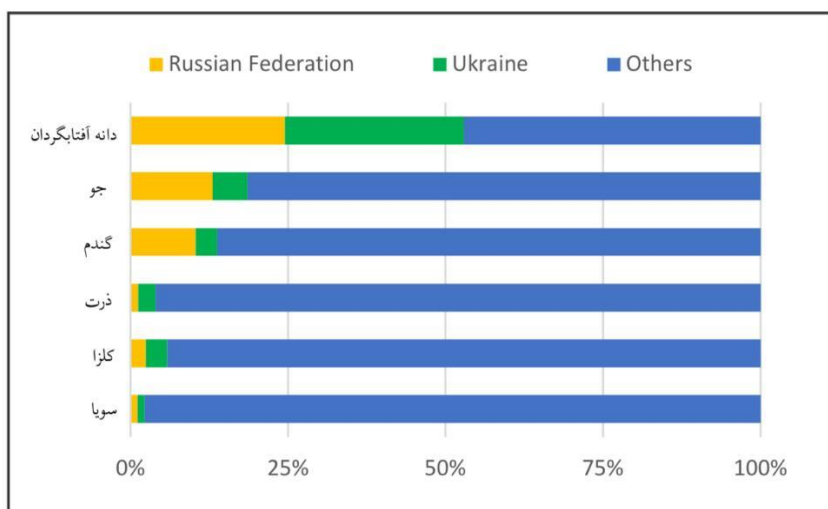
---

^۱. Mark Zandi

^۲. Moody's Analytics

زندگی نیز بیان می‌دارد که هر دو کشور مسئول ۱۳ درصد از عرضه جهانی تیتانیوم^۱ هستند که در ساخت جت‌های مسافربری استفاده می‌شود و همچنین ۳۰ درصد پالادیوم^۲ جهانی مورد استفاده در خودروها، تلفن‌های همراه و پرکردن دندان‌ها متعلق به روسیه و اوکراین هستند (۱۴۶-۱۴۵: ۲۰۲۲: *Mbah And Wasum*). فدراسیون روسیه و اوکراین تأمین‌کنندگان اصلی کالاهای کشاورزی در سطح جهان هستند. این دو کشور با هم ۱۶ درصد غلات جهان را تأمین می‌کنند که ۲۵ درصد از صادرات گندم جهانی، ۱۶ درصد از صادرات ذرت و ۵۶ درصد از صادرات روغن آفتابگردان را به خود اختصاص می‌دهند (۲۰۲۲: *Strubenhoff*). (۴)

نمودار شماره ۱: سهم روسیه و اوکراین در تولید محصولات کشاورزی

(*Food and Agriculture Organization*, ۲۰۲۲: ۵)

روسیه به عنوان اولین تولیدکننده گاز طبیعی، دومین تولیدکننده زغال سنگ طبیعی، سومین تولیدکننده نفت خام جهان و چهارمین تولیدکننده انرژی هسته‌ای جهان، نقش فعالی در رقابت‌های منطقه‌ای و جهانی بازی کرده است. بنابر آخرین اطلاعات منتشر شده به وسیله

۱. Titanium

۲. palladium

شرکت نفت انگلیس^۱ در مورد ذخایر اثبات شده، ذخایر نفت روسیه در سال در سال ۲۰۱۶ میلادی، ۸۰ میلیارد بشکه، ذخایر گاز این کشور حدود ۴۷/۷۹۸ تریلیون مترمکعب برآورد شده است (صباغیان و رسولی، ۱۴۰۰: ۱۸۵-۱۸۴). روسیه ۱۳ درصد ذخایر جهانی نفت و بیش از ۳۶ درصد ذخایر جهانی گاز را در اختیار دارد و هم‌اکنون با در اختیار داشتن ۱۱ سهم درصدی از بازار صادرات نفت جهان پس از عربستان (۱۴/۷) در مقام دوم قرار دارد. روسیه و کشورهای حوزه خارج نزدیک، حدود ۸۰ درصد تولید نفت اوپک را در اختیار دارند که روسیه به تنهایی ۷۵ درصد این میزان را به خود اختصاص داده است (کریمی‌فرد و روحی دهینه، ۱۳۹۳: ۵۶۷). در دوران اتحاد جماهیر شوروی، اوکراین به مرکز فعالیت‌های صنعتی و تولید ماشین‌آلات گوناگون تبدیل شده بود. اوکراین سرزمین پست و همواری است که خاک آن را خصوصاً در نواحی جنوبی، استپ‌های حاصل‌خیزی پوشانده که سال‌های طولانی به عنوان مرکز تولید غلات اروپا محسوب می‌شد. این کشور با ۶۰۳/۷۰۰ کیلومتر مربع به عنوان سب‌دان اروپا شناخته می‌شد که علاوه بر برخورداری از دشت‌های بزرگ، دارای زمین‌های حاصل‌خیزی است که برای کشاورزی مناسب است. اوکراین با برخورداری از ۲۷۸۲ کیلومتر مربع مرز آبی در کنار دریای سیاه، موقعیتی دارد که می‌تواند به عنوان مرکز حمل و نقل خطوط انتقال انرژی از جنوب به شمال و از شرق به غرب مطرح شود (پولادی و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۲۴). اوکراین بزرگ‌ترین کشور حمل‌کننده گاز طبیعی است و سیستم حمل‌آن قابلیت ۲۹۰ میلیارد مترمکعب برای ورود و ۱۷۰ میلیارد مترمکعب برای خروج گاز در سال را دارد (اعظمی و دیگران، ۱۳۹۷: ۲۹).

ابعاد جنگ ۲۰۲۲ روسیه و اوکراین

موضوع حاکمیت اوکراین حتی پس از فراندوم استقلال دسامبر ۱۹۹۱ به دلیل عدم تمایل طولانی و آشکار روسیه به این استقلال همچنان مورد بحث و مبهم بود (Dragneva- ۲۰۱۵, Lewers & Wolczuk) و رهبران کرملین این کشور را هم‌چنان بخشی از منطقه نفوذ خود می‌دانند. پس از فروپاشی نظام سوسیالیستی در سال ۱۹۹۱، منطقه اروپای شرقی سابق که از اقمار اتحاد جماهیر شوروی بود؛ به طور سیستماتیک در نهادهای غربی مانند اتحادیه اروپا و ناتو ادغام شدند. با این حال، روسیه برکناری یانوکوویچ منتخب دموکراتیک و تشدید جهت‌گیری غربی در اوکراین را نپذیرفت. خصومت روسیه نسبت به اوکراین اغلب

---

^۱. British Petroleum (BP)

توسط جهان غرب مورد اشاره قرار گرفته است. از نظر روسیه، اوکراین از اهمیت حیاتی برخوردار بود و از این رو، روس‌ها این جدایی را غیرعادی می‌دانستند. ناپهنجاری، بی‌ثباتی و درگیری همان چیزی است که روابط اوکراین و روسیه از زمان فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱ میلادی، تاکنون به خود دیده است (-۱۴۴: ۲۰۲۲, *Mbah And Wasum*, ۱۴۵). در میان چند مسأله اساسی که روابط اوکراین و روسیه را متشنج کرده است؛ موارد زیر نقش مهم‌تری ایفاء کرده‌اند: واگذاری رسمی دارایی‌ها و بدهی‌های خارجی اتحاد جماهیر شوروی، بدهی قابل توجه انرژی اوکراین؛ گسترش ناتو به سمت شرق، تعیین مرز بین هر دو کشور و وضعیت اقلیت روسی در اوکراین (۹: ۲۰۰۰, *Solchanyk*). مالیارنکو^۱ و وولف اوکراین^۲ بیان می‌کنند: «روسیه از درگیری‌های داخلی خشونت‌آمیز در کشورهای به اصطلاح خارج از کشور نزدیک به عنوان ابزاری برای گسترش نفوذ خود در فضای پس از شوروی و به طور هم‌زمان برای کاهش نفوذ غرب... استفاده می‌کند. مسکو یک منطقه باثبات و توسعه یافته را ترجیح می‌دهد و از یک منطقه بی‌ثبات و طرفدار غرب اجتناب می‌ورزد». این نویسندگان تأکید دارند که اوکراین با چالش‌های داخلی مانند؛ بحران اجتماعی-اقتصادی، نهادهای ضعیف و شکاف‌های داخلی و ... روبه‌رو است؛ همان‌گونه که با چالش‌هایی همچون خزیده شدن اتحادیه اروپا و ناتو از سمت غرب و تهدیدات روسیه از جانب شرق مواجه بوده است. اعتراضات اواخر سال ۲۰۱۳ در اوکراین در نتیجه اجتناب دولت این کشور از امضای توافقنامه جدید با اتحادیه اروپا، نه تنها توجه جهانی را به خود جلب کرد؛ بلکه چالش‌های مهمی را برای دولت این کشور ایجاد کرد که منجر به بی‌ثباتی داخلی بیشتر شد (*Dragneva-Lewers & Wolczuk*, ۲۰۱۵).

نتیجه نهایی این اعتراض نه تنها فرار رئیس جمهور یانوکوویچ از اوکراین بود؛ بلکه اشغال کریمه توسط روسیه و فعالیت جنبش‌های جدایی‌طلبانه روسیه در شرق اوکراین به عنوان تلاشی برای حفاظت از اقلیت قومی روسیه بود (۲۰۱۹, *Korovkin & Makarin*). بحران ۲۰۱۴ در اوکراین منجر به سرنگونی رئیس جمهور ویکتور یانوکوویچ، یکی از مدافعان منافع روسیه، شد. امضای توافقنامه تجاری با اتحادیه اروپا به عنوان اولین گام برای عضویت دولت موقت غرب‌گرای اوکراین در فوریه ۲۰۱۴؛ منجر به تصرف کریمه توسط روسیه در آوریل همان

۱. *Maliarenko*

۲. *Wolf Ukraine*

سال شد. بین سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ توافق مینسک برای آتش‌بس توسط روسیه، اوکراین، فرانسه و آلمان امضا شد و تا آوریل ۲۰۱۹، ولودیمیر زلنسکی^۱ به‌عنوان رئیس‌جمهور اوکراین انتخاب شد (Bigg, ۲۰۲۲). در ژانویه ۲۰۲۱، زلنسکی درخواست برای پیوستن به ناتو را مطرح کرد که در پی این درخواست، روسیه به بهانه تمرین آموزشی، نیروهای خود را در مرز اوکراین مستقر کرد. در ۲۱ فوریه ۲۰۲۲، روسیه رسماً دو منطقه جدایی‌طلب اوکراین یعنی جمهوری خلق دونتسک^۲ و جمهوری خلق لوهانسک^۳ را به عنوان کشورهای مستقل به رسمیت شناخت و روسیه در حرکتی که به خروج عملی این کشور از پروتکل مینسک تفسیر شد؛ به دونباس^۴ سرباز اعزام کرد. در ۲۲ فوریه، پوتین اعلام کرد که پروتکل مینسک دیگر اعتبار ندارد و در همان روز شورای فدراسیون روسیه با اتفاق رأی به او اجازه داد که از نیروهای مسلح روسیه در این مناطق استفاده کند (Roth And Borger, ۲۰۲۲: ۷).

در این میان، تنش و خشونت فزاینده بین کشورهای غربی، روسیه و اوکراین منجر به تهاجم گسترده روسیه به اوکراین در ۲۴ فوریه ۲۰۲۲ موسوم به «عملیات نظامی ویژه» شد. در پاسخ به این حمله، متحدان غربی اوکراین تحریم‌های مالی سنگینی مانند «محدودیت‌هایی بر بانک مرکزی روسیه و اخراج بانک‌های کلیدی این کشور از شبکه مالی سوئیفت»، را علیه مسکو اعلام کردند (Aloisi & Daniel, ۲۰۲۲). جو بایدن، رئیس‌جمهور آمریکا، ۲۴ فوریه ۲۰۲۲، بیان داشت: «تحریم‌هایی که ما اعمال کردیم فراتر از هر چیزی است که تا به حال انجام شده است. این تحریم‌ها جریمه‌هایی برای پنج بانک روسی، از جمله اسبر بانک^۵ به‌عنوان بزرگ‌ترین بانک وام دهنده روسیه، بالغ بر ۱ تریلیون دلار دارایی را شامل می‌شود. افزون بر تحریم نخبگان روسی، کنترل صادرات به روسیه نیز دسترسی این کشور به محصولات با فناوری پیشرفته را محدود خواهد کرد (Holland And Others, ۲۰۲۲: ۶). از ۲۴ فوریه ۲۰۲۲، تقریباً همه کشورهای توسعه یافته تحریم‌های اقتصادی در مقیاس بی‌سابقه‌ای را علیه فدراسیون روسیه و تا حدی بلاروس اعمال کرده‌اند. این تحریم‌ها به معنای جداسازی مؤثر بخش‌های مهمی از یازدهمین اقتصاد بزرگ جهان از سایر نقاط جهان و معکوس کردن ادغام آن از طریق کانال‌هایی مانند تجارت، مالی و سفر است (UN DESA, ۲۰۲۲: ۳).

۱. Volodymyr Zelensky

۲. Donetsk

۳. Luhansk

۴. Donbass

۵. Sberbank

تأثیر اقتصادی جنگ روسیه و اوکراین بر آمریکا

اگرچه حمله روسیه به اوکراین در چندین هزار کیلومتر دورتر از آمریکا رخ داد؛ اما تأثیر اقتصادی آن توسط میلیون‌ها خانوار ایالات متحده احساس خواهد شد؛ زیرا اقتصاد جهانی و بازارهای مالی به هم مرتبط هستند (Egan, ۲۰۲۲). خبرنگاری از سی‌ان‌ان ایگان^۱ (۲۰۲۲) سخنان جو بروسولاس^۲، اقتصاددان از دانشکده مدیریت روتردام^۳، را گزارش می‌کند که می‌گفت: «خانواده‌های طبقه متوسط آمریکایی بار تهاجم ولادیمیر پوتین به اوکراین را به دوش می‌کشد». اسمیالک^۴ و سوانسون^۵ (۲۰۲۲) از نیویورک تایمز گزارش می‌دهند که پیامد بالقوه بحران روسیه و اوکراین به دلیل افزایش قیمت نفت و مواد غذایی در سراسر جهان، می‌تواند تورم را افزایش دهد و باعث افزایش نگرانی‌ها در ایالات متحده شود. آن‌ها پیشنهاد می‌کنند که اگرچه برخلاف اروپا که مقدار قابل توجهی از مواد غذایی خود را از روسیه به عنوان بزرگ‌ترین صادرکننده گندم در جهان، وارد می‌کند؛ ایالات متحده آمریکا مقدار بسیار کمی از این محصول را از روسیه وارد می‌کند؛ اما «کمبود کالاها به خاطر وقوع جنگ می‌تواند اثرات مخربی داشته باشد که این مسأله حداقل به طور موقت قیمت مواد خام و کالاهای مصرفی را در زمانی که بیشتر کشورهای جهان، از جمله ایالات متحده، با تورم بالا مواجه هستند، افزایش دهد». به عبارت دیگر، اگرچه آمریکا در مقایسه با اروپا مقدار ناچیزی نفت از روسیه وارد می‌کند؛ اما این کشور بازاری حیاتی برای کالاهای انرژی جهان است.

بنابراین تغییر قیمت نفت در یک نقطه از جهان در نهایت بر قیمت نفت در همه مناطق و کشورها از جمله ایالات متحده آمریکا تأثیر خواهد گذاشت. این گزارش همچنین نشان می‌دهد که چنین ناآرامی‌هایی در سراسر جهان می‌تواند آمریکایی‌ها را به کاهش مصرف در سایر زمینه‌های اقتصادی ترغیب کند که این امر منجر به ایجاد مانع در برنامه‌های فدرال رزرو برای افزایش نرخ بهره تا مارس ۲۰۲۲ می‌شود (۱۴۸: ۲۰۲۲: Mbah And Wasum).

۱. CNN Egan

۲. Joe Brusuelas

۳. Rotterdam School of Management

۴. Smialek

۵. Swanson

ایوانووا^۱ (۲۰۲۲) گزارشگر سی بی اس نیوز^۲ گزارش می‌دهد که قیمت نفت که در سال گذشته در حال افزایش بوده است به دلیل تنش فعلی روسیه و اوکراین به بالاترین حد خود در هشت سال گذشته رسیده است و اگر این تنش‌ها ادامه پیدا کند یا اگر مقامات واشنگتن «دوره جدیدی» از تحریم‌ها علیه روسیه را همان‌طور که کارشناسان پیش‌بینی کرده‌اند، اعمال کنند؛ این افزایش قیمت‌ها ممکن است تشدید شود. این گزارش نیز نشان می‌دهد که پاتریک دیهان^۳، رئیس کمیته تجزیه و تحلیل نفت در شرکت گاز بادی^۴ نگران است و می‌گوید: «اگر روسیه به اوکراین حمله کند؛ می‌توانیم شاهد افزایش قیمت هر بشکه نفت بیش از ۱۰۰ دلار در هفته آینده باشیم ... آن ۴ دلار چیزی است که ما تاکنون ندیده‌ایم؛ این امر باعث ایجاد امواج شوک در سراسر آمریکا می‌شود... اگر اقتصاد روسیه در حال سقوط باشد؛ آن‌ها اقتصاد جهانی را نیز تحت تأثیر قرار خواهند داد». در همین راستا، جی پی مورگان^۵ نیز هشدار می‌دهد که به دلیل جنگ اوکراین، قیمت نفت می‌تواند به راحتی به ۱۲۰ دلار در هر بشکه افزایش یابد (Egan, ۲۰۲۲).

تحلیلگران وال استریت^۶ همچنین انتظار دارند که شاخص‌های سهام ایالات متحده در مدت این درگیری غیرقابل پیش‌بینی باقی بماند؛ در حالی که اقتصاددانان از این بیم دارند که این درگیری به دلیل افزایش کالاها، توانایی مالی مصرف‌کنندگان ایالات متحده را برای هزینه‌های روزمره کاهش دهد (Ivanova, ۲۰۲۲). تجزیه و تحلیل دانشکده مدیریت روتردام^۷ نشان می‌دهد که اگر قیمت نفت به ۱۱۰ دلار برسد؛ «نرخ تورم سالانه می‌تواند به بالای ۱۰ درصد برسد»؛ این نرخ تورم که از سال ۱۹۸۱ به ۱۰ درصد صعود کرد، تاکنون رخ نداده است و این واقعیت را نباید فراموش کرد که هم‌اکنون تورم بزرگ‌ترین مشکل پیش روی اقتصاد ایالات متحده است (Egan, ۲۰۲۲). گرگوری داکو^۸، اقتصاددان ارشد شرکت مشاوره مدیریت ای-پارسنون^۹ نیز گفت: «اگر قیمت نفت در حدود ۱۰۰ دلار در هر بشکه

---

۱. Ivanova

۲. CBS News

۳. Patrick DeHaan

۴. GasBuddy

۵. JPMorgan

۶. Wall Street

۷. Rotterdam

۸. Gregory Daco

۹. EY-Parthenon

باقی بماند، هزینه انرژی برای خانوارهای آمریکایی در سال جاری نسبت به سال گذشته به طور متوسط ۷۵۰ دلار افزایش می‌یابد و پول کمتری برای خرج کردن و خرید سایر کالاها و خدمات باقی می‌گذارد». داکو که پیش‌بینی می‌کند؛ افزایش قیمت نفت می‌تواند تورم را ۰٫۶ درصد در سال جاری و رشد اقتصادی را ۰٫۴ درصد کاهش دهد؛ بیان داشت: «این هزینه‌های اضافی می‌تواند باعث کاهش رشد اقتصادی شود». همچنین توماس بارکین^۱، رئیس فدرال رزرو ریچموند^۲، به خبرنگاران گفت: «بسیاری از مردم، به‌ویژه افراد کم درآمد، مقدار زیادی از درآمدشان صرف بنزین می‌شود. بنابراین، اگر این قیمت‌ها بالا برود، هزینه‌های مصرف‌کننده را کاهش می‌دهد و اقتصاد را تضعیف می‌کند» (۷: ۲۰۲۲، *Saphir And Others*). بدین ترتیب، جنگ از طریق سه کانال آسیب‌پذیری شرکت‌ها را تشدید خواهد کرد: (۱) - کاهش صادرات؛ (۲) - سود کمتر به دلیل قیمت بالاتر انرژی و (۳) - مشکل در دسترسی به منابع مالی زیرا بانک‌ها از ریسک اجتناب می‌کنند (۴: ۲۰۲۲، *European Investment Bank*). کمبود احتمالی در عرضه جهانی فلزات حیاتی مانند نیکل، آلومینیوم و پالادیوم، ترس از تورم را در ایالات متحده نیز تقویت می‌کند (۲۰۲۲، *Cohen & Ewing*).

علاوه بر این، فدراسیون روسیه به همراه بلاروس نیز مقادیر زیادی از اجزای کلیدی کودهای شیمیایی مانند پتاس را تولید می‌کنند و کمبود این محصولات بر تولیدات کشاورزی از جمله گندم در سطح جهان تأثیر می‌گذارد. کاهش عرضه گندم، به خصوص زمانی که سایر مصرف‌کنندگان بزرگ، مقادیر زیادی گندم را از آن مناطق خریداری کنند؛ به ناچار قیمت گندم تولید شده در سایر نقاط جهان از جمله آرژانتین و آمریکای شمالی را افزایش می‌دهد. به دلیل نگرانی‌ها در مورد آینده محصولات، برداشت و چشم‌انداز تجارت، که بر قیمت نان، گوشت (استفاده برای خوراک دام)، روغن پخت و پز و بسیاری از محصولات دیگر تأثیر می‌گذارد؛ قیمت این کالاها از زمان شروع درگیری به شدت افزایش یافت. قیمت مواد غذایی جایگزین مانند روغن پالم و سایر کالاها و نهاده‌های کشاورزی مانند روغن خام، کودهای شیمیایی و مواد معدنی نیز به شدت افزایش یافته است (۵: ۲۰۲۲، *UN DESA*). همچنین قیمت پالادیوم در ۲۴ فوریه ۲۰۲۴ به بالاترین سطح خود از ژوئیه رسید و هرگونه اختلال در

۱. *Thomas Barkin*

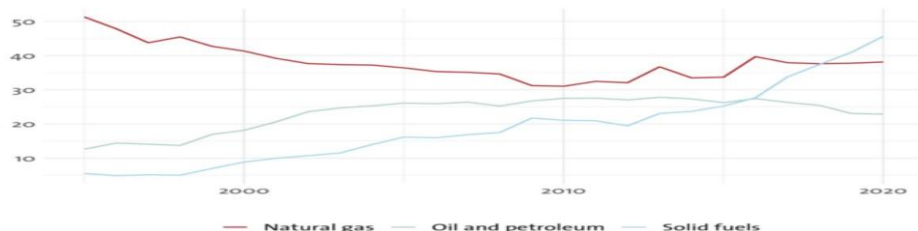
۲. *Richmond Federal Reserve*

عرضه روسیه بر تولید خودرو که هنوز از کمبود عرضه تراشه‌های نیمه هادی ناشی از بیماری همه گیر کرونا رنج می‌برد؛ تأثیر خواهد گذاشت (۵: ۲۰۲۲, *Saphir And Others*).

تأثیر جنگ روسیه و اوکراین بر اقتصاد اروپا

کشورهای اروپایی مانند بسیاری از کشورها و مناطق دیگر جهان، تحت تأثیر حمله روسیه به اوکراین قرار گرفته‌اند. یکی از کانال‌های اصلی که تهاجم روسیه به اوکراین بر اقتصاد اتحادیه اروپا تأثیر می‌گذارد؛ افزایش قیمت انرژی است. دو راه وجود دارد که کشورهای عضو تحت تأثیر آن قرار خواهند گرفت: نخست، از طریق وابستگی مستقیم به واردات انرژی روسیه و دوم، از طریق افزایش قیمت گاز، نفت و زغال سنگ در بازارهای جهانی انرژی در نتیجه درگیری فعلی (۶: ۲۰۲۲, *Redeker*). کارشناسان معتقدند که کشورهای اروپایی به دلیل جنگ اوکراین در سال ۲۰۲۲ با نرخ تورم بالا و اختلال در زنجیره تأمین مواجه خواهند شد. تمایل عربستان سعودی به کاهش عرضه و صادرات نفت بیشتر به روسیه، تأثیر زیادی بر قیمت این کالا در سطح جهانی خواهد داشت (۲۰۲۲, *Lanktree*). گزارش ۲۰۲۲ شورای روابط خارجی اروپا حاکی از آن است که حمله روسیه به اوکراین به طور قابل توجهی طرز فکر اروپایی‌ها در مورد امنیت خود را تغییر می‌دهد؛ زیرا بیشتر بحث‌های همگانی در خصوص این بحران، بیانگر این است که دولت‌های اروپایی تقسیم شده، ضعیف و منزوی خواهند شد (۲۰۲۲, *Krastev & Leonard*). روسیه نه تنها بزرگ‌ترین صادرکننده گاز طبیعی و نفت در جهان است؛ بلکه صادر کننده اصلی انرژی به اروپا نیز محسوب می‌شود (*Bhattarai*, ۲۰۲۲, *Add Others*). همان‌طور که نمودار شماره ۱ نشان می‌دهد؛ اتحادیه اروپا در سال ۲۰۲۰ حدود ۲۳ درصد نفت، ۴۰ درصد گاز طبیعی و تقریباً ۴۵ درصد از کل واردات زغال سنگ خود را از روسیه وارد کرد. نکته مهم این است که در حالی که تجارت در بخش‌های دیگر از زمان الحاق کریمه و شروع جنگ در دونباس در سال ۲۰۱۴ کاهش یافته است؛ واردات گاز و زغال سنگ به‌ویژه از آن زمان همچنان در حال افزایش بوده است (۲۰۲۲: *Redeker*, ۸).

نمودار شماره ۱: میزان انرژی و زغال سنگ وارداتی اروپا از روسیه

(Redeker, ۲۰۲۲: ۹)

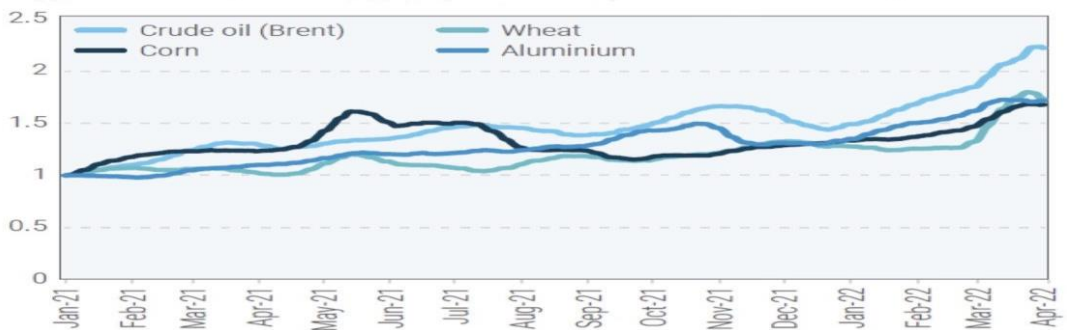
مقامات ارشد مالی اتحادیه اروپا اعلام کردند که اگرچه حمله کنونی روسیه به اوکراین به خاطر افزایش قیمت انرژی و بی‌ثباتی صادرات و واردات باعث کاهش رشد اقتصادی اتحادیه اروپا خواهد شد؛ اما اتحادیه اروپا برای پاسخ به این آشفتگی‌های تجاری آماده است (Thomas & Strupczewski, ۲۰۲۲). در این راستا، بروکسل توصیه می‌کنند که روسیه ممکن است به تحریم‌های اتحادیه اروپا با محدود کردن صادرات نفت، گاز و زغال سنگ به اروپا پاسخ دهد، حتی اگر این ریسک برای روسیه پرهزینه باشد که این امر منجر به افزایش قیمت‌های انرژی و بی‌ثباتی‌ها و کاهش مصرف می‌شود. کشورهای اروپایی در واردات خود از روسیه، به میزان ۲۵ درصد نفت و ۴۰ درصد گاز طبیعی به کرملین متکی هستند. گاز طبیعی در اروپا به دلیل حمله اخیر روسیه به اوکراین که منجر به افزایش ۲۰ درصدی قیمت گاز طبیعی شد؛ هم اکنون قیمت آن حدود ۶ برابر بیشتر از آنچه در ابتدای سال ۲۰۲۲ بود، می‌باشد که این مسأله ضمن بالا بردن نرخ تورم، قبوض آب و برق را نیز افزایش داده است (Wiseman And McHugh, ۲۰۲۲). بر اساس برآوردهای اداره امور اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد (نگاه کنید به نمودار شماره ۲) روسیه، اوکراین و سایر کشورهای مشترک‌المنافع با شوک پایدار قیمت انرژی می‌توانند تولید جهانی را در سال ۲۰۲۲ حدود ۰٫۸ درصد کاهش دهند. در صورت وقفه در جریان گاز طبیعی روسیه به اروپا و افزایش سرسام‌آور قیمت برق، بسیاری از اقتصادهای اروپایی ممکن است در سال ۲۰۲۲ با کندی شدید اقتصادی مواجه شوند. وقفه نفت و گاز ممکن است در نهایت حرکت به سمت انرژی‌های تجدیدپذیر را تسریع کند؛ اما در کوتاه مدت تولید انرژی ممکن است به سوخت‌های «کثیف‌تر» مانند زغال‌سنگ تبدیل شود و به انتشار بیشتر دی‌اکسید کربن کمک کند. این درگیری روند صعودی قیمت نفت و طبیعی گاز، همراه با قیمت فلزات و سایر کالاها را تسریع کرده است.

تأثیر جنگ ۲۰۲۲ روسیه و اوکراین بر اقتصاد بین‌الملل □ ۵۳

در اواخر ماه مارس ۲۰۲۲ اعلام شد که فدراسیون روسیه به جای دلار خواهان پرداخت قیمت گاز صادراتی با روبل برای کشورهای به اصطلاح "غیر دوست" خواهد بود که این امر قیمت انرژی در اروپا را بیشتر افزایش خواهد داد. قیمت کالاهای کشاورزی و فلزات اساسی مانند؛ گندم، آلومینیوم، کبالت، نیکل، پالادیوم، تیتانیوم، نئون، نیترا، آمونیوم و خاک‌های کمیاب نیز افزایش یافته است. اگر این قیمت‌ها بیشتر افزایش یابد و همچنان بالا بماند، بخش‌های صنعتی، به‌ویژه خودروسازی و الکترونیک، در سراسر جهان ضربه سختی خواهند دید (UN DESA, ۲۰۲۲: ۳-۴).

نمودار شماره ۲: قیمت جهانی کالاهای انرژی، فلزات و کشاورزی

(Wagner, ۲۰۲۲: ۴)

پیش‌بینی کمیسیون اروپا نشان می‌دهد که تأثیر کووید-۱۹، محدودیت‌های زنجیره تأمین و افزایش قیمت انرژی، می‌تواند منحنی رشد اقتصادی را برای همه کشورهای اتحادیه اروپا که از یورو استفاده می‌کنند؛ تا پایان سال ۲۰۲۲ به ۴/۰ درصد کاهش دهد که کمتر از ۴,۳ درصد است که در نوامبر ۲۰۲۱ پیش‌بینی شده بود و این پیش‌بینی کنونی با حمله روسیه به اوکراین چندان هم مطمئن نیست. کریستینا لاگارد^۱، رئیس بانک مرکزی اروپا، بیان داشت: «آنچه می‌دانیم این است که دو کانال اصلی که از طریق آن اقتصاد منطقه یورو تحت تأثیر قرار می‌گیرد؛ نخست، کانال انرژی، قیمت‌های مربوط به آن و عدم اطمینان در این بخش و کانال دوم، از طریق تجارت که بین روسیه و منطقه یورو محدود شده است... بی‌ثباتی‌ها و عدم قطعیت مداوم احتمالاً باعث کاهش مصرف و سرمایه‌گذاری خواهد شد که این امر مانع

^۱. Christina Lagarde

رشد خواهد شد (Thomas & Strupczewski, ۲۰۲۲). در همین راستا، هولگر اشمیدینگ^۱، اقتصاددان ارشد بانک برنبرگ^۲ اظهار داشت: «تورم ناشی از افزایش قیمت‌ها و عدم اطمینان اقتصادی ممکن است رشد تولید ناخالص داخلی واقعی در منطقه یورو را از ۴,۳ درصد به ۳,۷ درصد برای سال ۲۰۲۲ کاهش دهد» (Wiseman And McHugh, ۲۰۲۲). اکونومیکس بلومبرگ^۳ برخی از این اثرات را در سه سناریو بررسی کرده است که چگونه جنگ می‌تواند بر رشد، تورم و سیاست پولی تأثیر بگذارد. سناریوی نخست، پایان سریع درگیری‌ها از تورم فزاینده در بازار کالاها جلوگیری می‌کند و بهبود اقتصادی ایالات متحده و اروپا را تقریباً در مسیر مناسب حفظ می‌کند. در این میان، بانک‌های مرکزی باید برنامه‌های خود را تغییر دهند؛ نه این‌که آن‌ها را لغو کنند. سناریوی دوم، یک درگیری طولانی‌مدت، واکنش شدیدتر غرب و اختلال در صادرات نفت و گاز روسیه، می‌تواند شوک انرژی بزرگ‌تر و ضربه‌ای بزرگ به بازارهای جهانی وارد کند. این وضعیت احتمالاً نرخ بهره بانک مرکزی اروپا را در سال ۲۰۲۲ جاری افزایش خواهد داد؛ در حالی که انقباضات فدرال رزرو کندتر می‌شود. سناریوی سوم، ممکن است عرضه و صادرات گاز روسیه به اروپا قطع شود و بروکسل باعث رکود شدیدی شود؛ در حالی که ایالات متحده شرایط مالی بسیار سخت‌تری را شاهد خواهد بود؛ ضربه بزرگ‌تری به رشد اقتصادی آن وارد می‌شود و فدرال رزرو به‌طور قابل توجهی آسیب خواهد دید (Holland And Others, ۲۰۲۲: ۴-۵). همچنین خطراتی مانند حملات سایبری توسط روسیه وجود دارد که به‌سختی قابل پیش‌بینی هستند. فدرال رزرو نیویورک تخمین زده است که حمله‌ای که سیستم‌های پرداخت را در پنج بانک فعال ایالات متحده مختل کند؛ می‌تواند به ۳۸ درصد از کل دارایی‌های بانکی سرایت کند و در بدترین سناریو منجر به اختکار نقدینگی و ورشکستگی شود (newsinamerica, ۲۰۲۲: ۵).

این جنگ نیز روابط تجاری بین اتحادیه اروپا و روسیه را مختل می‌کند. تحریم‌های تجاری مستقیم اتحادیه اروپا در قبال روسیه به بخش‌های خاصی مانند تسلیحات، کالاهای با کاربرد دوگانه و صنعت هوانوردی و فضایی محدود می‌شود. با این حال، تحریم‌های مالی و به ویژه ممنوعیت هفت بانک روسی از شبکه بین بانکی سوئیفت، هزینه‌های تجاری خارج از

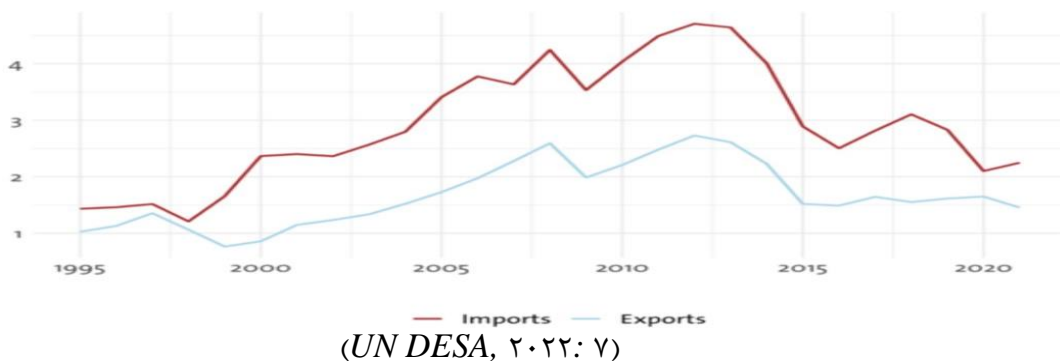
۱. Holger Schmieding

۲. Berenberg bank

۳. Bloomberg Economics

بخش انرژی را به میزان قابل توجهی افزایش می‌دهد. برای مقایسه، ممنوعیت کامل ایران از سوئیت، تجارت این کشور را تقریباً به یک سوم کاهش داد. علاوه بر این، تجارت میان بروکسل و مسکو از زمان الحاق کریمه به روسیه و اجرای دور اول تحریم‌های اقتصادی توسط اتحادیه اروپا در سال ۲۰۱۴ به طور مداوم در حال کاهش بوده است. به طور کلی باید گفت، روابط تجاری اروپا با روسیه سهم کمی را به خود اختصاص می‌دهد؛ در حالی که اتحادیه اروپا شریک تجاری اصلی روسیه است و تقریباً نیمی از کل صادرات این کشور را تشکیل می‌دهد؛ اما ارتباطات تجاری اتحادیه اروپا با روسیه، در بخش غیر انرژی کم است. علاوه بر این، تجارت از زمان الحاق کریمه به روسیه و اجرای دور اول تحریم‌های اقتصادی توسط اتحادیه اروپا در سال ۲۰۱۴ به طور مداوم در حال کاهش بوده است (Redeker, ۲۰۲۲: ۳).

نمودار شماره ۳: تأثیر جنگ ۲۰۱۴ اوکراین بر روند تجارت میان روسیه و اروپا

فدراسیون روسیه برای بسیاری از کشورهای اروپای شرقی، یک شریک تجاری مهم به ویژه برای کالاهای واسطه‌ای محسوب می‌شود. تعلیق تولید خودرو توسط شرکت‌های خودرو سازی روسی منجر به اختلال در زنجیره تأمین هم در بخش صادرات و هم در بخش واردات شده است. نزدیکی منطقه اروپای شرقی به اوکراین به خاطر عدم اطمینان بالای سرمایه‌گذاران، نیاز به مداخلات بانک مرکزی و افزایش بیشتر نرخ بهره و افزایش بدهی به ارزهای خارجی، نوسانات ارزی قابل توجهی را ایجاد کرد (UN DESA, ۲۰۲۲: ۳). کشاورزان در سراسر اروپا به شدت به محصولات غذایی وارداتی از اوکراین متکی هستند و در عین حال، برای کود به شدت به روسیه و بلاروس وابسته هستند. مهم‌تر از همه، روسیه یکی از صادرکنندگان عمده کالا در جهان است و در فهرست اتحادیه اروپا از تولیدکنندگان مواد خام حیاتی قرار دارد. به

عنوان مثال، اتحادیه اروپا به شدت به پالادیوم روسی متکی است، فلزی گران‌بها که در آگروز موتورها برای کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و تمیز کردن دود آگروز خودروهای بنزینی تعبیه شده است. روسیه نیز بخش بزرگی از کل واردات نیکل و آلومینیوم اتحادیه اروپا را نیز به خود اختصاص داده است. اتحادیه اروپا همچنین به چوب وارداتی از روسیه وابسته است. به عنوان مثال، چوب روسی نیمی از کل واردات چوب فنلاند را تشکیل می‌دهد و یک منبع حیاتی برای صنعت جنگل‌داری این کشور است که ۲۰ درصد از کل تولید صنعت و ۱۵ درصد اشتغال صنعت را تشکیل می‌دهد. بنابراین اختلالات در جریان تجارت در این مناطق می‌تواند به شدت بر صنایع فولاد، تولید و ساخت‌وساز بلوک تأثیر بگذارد (۴: ۲۰۲۲، Redeker). در ۸ مارس ۲۰۲۲، کمیسیون اروپا پیشنهادی را جهت یک اقدام یکپارچه برای پناهندگان در اروپا به تصویب رساند که به کشورهای عضو و مناطق اجازه می‌دهد از پناهندگان اوکراینی حمایت اضطراری کنند. در همین حال، مولداوی، برخلاف دیگر کشورهای اتحادیه اروپا، منابع مالی محدودتری برای رسیدگی به بحران پناهجویان دارد و از صندوق بین‌المللی پول تعهد حمایت بیشتری دریافت کرده است. به طور کلی، بر اساس برخی برآوردها، اسکان و ادغام پناهندگان اوکراینی ممکن است در طول سال اول حدود ۳۰ میلیارد دلار هزینه برای کشورهای میزبان داشته باشد (۵: ۲۰۲۲، UN DESA).

نتیجه

پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، علاقه اوکراین به پیوستن به ناتو، تهدیدی برای روسیه است که مکرراً از توافقاتی که صلح را در سراسر قاره برای دهه‌ها حفظ کرده است؛ روی گردانیده است. مقاومت اوکراین در برابر درخواست‌های کشورهای اروپای غربی و آمریکا برای به عضویت درآمدن در نهادهای غربی مانند ناتو و اتحادیه اروپا و از سوی، برداشت تهدیدآمیز کرملین از خزیدن ناتو به سمت مرزهای روسیه، منجر به حمله روسیه در فوریه ۲۰۲۲ به اوکراین و به دنبال آن تحریم‌های مالی جهانی شدیدی شد که توسط بازیگران اصلی اقتصاد جهانی علیه روسیه اعمال شد. بسیاری از کشورها نگران تأثیر و عواقب جنگ روسیه و اوکراین هستند؛ زیرا این بحران بر بخش‌های مالی و انرژی، تجارت و زنجیره‌های تولید جهانی تأثیر منفی گذاشته است. در این میان، اگرچه این تحریم‌ها به شدت بر اقتصاد روسیه تأثیر می‌گذارد؛ اما تأثیر آن‌ها در سطح جهانی از جمله ایالات متحده و اتحادیه اروپا نیز محسوس

خواهد بود. بحران اوکراین به تورم بیشتر، کاهش مصرف خانوارها به دلیل افزایش قیمت‌های انرژی، گندم، مواد معدنی ...، اختلال در زنجیره تأمین، افزایش قبوض آب و برق، افزایش عدم اطمینان، کاهش سرمایه‌گذاری و نوسانات سهام در سطح جهانی و به ویژه در اروپا و آمریکا منجر می‌شود؛ زیرا هر دو کشور روسیه و اوکراین از صادرکنندگان قابل توجه به آمریکا و اروپا محسوب می‌شوند. اگرچه خانوارهای کم درآمد در کشورهای ثروتمند اروپای شمالی و غربی نسبت به خانوارهای اروپای مرکزی و جنوب شرقی بهتر می‌توانند افزایش قیمت مواد غذایی و انرژی را تحمل کنند؛ عمدتاً بدین دلیل که نرخ پس‌انداز و درآمد در این مناطق به طور کلی بالاتر است؛ اما باید گفت که تهاجم روسیه علیه اوکراین به طور گسترده‌ای کشورهای عضو اتحادیه اروپا را تحت تأثیر قرار می‌دهد و تأثیر منفی بر ساختار و روند اقتصادی این اتحادیه خواهد داشت. نکته شایان ذکر این که سیاست‌گذاران و اقتصاددانان ایالات متحده و اروپا که به طور قابل توجهی برای واردات کالاهای حیاتی به روسیه متکی هستند؛ در صورتی که روسیه در پاسخ به تنبیه و تحریم‌های غرب به کاهش صادرات مبادرت ورزد؛ سیاست جایگزینی کالاهای حیاتی را اتخاذ خواهند کرد و در راستای کاهش آسیب‌ها و وابستگی به مسکو گام بر خواهند داشت. به هر حال، اگر این جنگ طولانی شود؛ می‌تواند به رکود اقتصادی گسترده‌تر منطقه‌ای و جهانی منجر شود و خطر ناآرامی‌های اجتماعی را هم در اقتصادهای پیشرفته و هم در اقتصادهای نوظهور افزایش دهد.

منابع و مأخذ

فارسی

- اعظمی، هادی و محمد نظری و سید علی حسینی (۱۳۹۷)، «رقابت ژئوپلیتیک روسیه و آمریکا در اوکراین (۲۰۰۴-۲۰۱۷)»، پژوهشنامه ایرانی سیاست بین‌الملل، سال ۶، شماره ۲، صص ۵۲-۲۱
- پولادی، سهیلا و بهرام یوسفی و فریدون اکبرزاده و حسین کریمی‌فرد (۱۳۹۹)، «تأثیر بحران اوکراین بر روسیه، با تمرکز بر اهمیت ژئوپلیتیک اوکراین بر روسیه پس از فروپاشی شوروی تا سال ۲۰۱۸»، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی، دوره ۱۱، شماره ۴۲، صص ۲۳۹-۲۱۱
- جلیلوند، محسن (۱۳۹۹)، «تحول اقتصاد سیاسی بین‌الملل»، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی، سال یازدهم، شماره چهل و سوم، صص ۲۲-۱
- دانش‌نیا، فرهاد و مهری مرابی (۱۳۹۴)، «تقابل سازه‌نگارانه آمریکا و روسیه در اوکراین»، فصلنامه مطالعات اوراسیای مرکزی، دوره نهم، شماره ۱۹، صص ۲۴۸-۲۳۱

دهقانی فیروزآبادی، سید جلال و منوچهر مرادی (۱۳۹۵)، «تهدید غرب، برداشت روسیه و بحران اوکراین»، فصلنامه روابط خارجی، سال هشتم، شماره دوم، صص ۲۵-۵۵

سلیمیان، صلاح و محمد رسول الماسی فرد (۱۳۹۹)، «جست‌وجوی زمینه‌های اقتصادی صلح با استفاده از نظریه بازی‌ها»، فصلنامه مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، دوره سوم، شماره اول، صص ۲۰۷-۱۸۱

صباغیان، علی و رؤیا رسولی (۱۴۰۰)، «تحلیل پایداری روابط انرژی روسیه و اتحادیه اروپا پس از بحران اوکراین از دیدگاه نظریه وابستگی متقابل»، مطالعات اوراسیای مرکزی، دوره ۱۴، شماره ۱، صص ۲۰۱-۱۷۷

قنبرلو، عبدالله (۱۳۹۳)، «مبانی و مؤلفه‌های مفهومی اقتصاد سیاسی بین‌الملل»، فصلنامه جستارهای سیاسی معاصر، سال پنجم، شماره دوم، صص ۸۷-۱۱۰

قنبرلو، عبدالله (۱۳۹۵)، «اقتصاد لیبرال و مسئله جنگ و صلح در روابط بین‌الملل»، فصلنامه اقتصاد تطبیقی، سال سوم، شماره اول، صص ۴۹-۶۷

کریمی فرد، حسین و مجید روحی دهینه (۱۳۹۳)، «بیشینه‌سازی قدرت روسیه در قبال بحران اوکراین»، فصلنامه سیاست خارجی، سال بیست و هشتم، شماره ۳، صص ۵۷۷-۵۵۱

ولی‌زاده، اکبر و سیمین شیرازی موگویی و حمیدرضا عزیز (۱۳۹۴)، «تأثیر بحران سال ۲۰۱۴ اوکراین بر روابط روسیه و ایالات متحده»، فصلنامه مطالعات اوراسیای مرکزی، دوره ۸، شماره ۱، صص ۱۷۱-۱۴۹

باری، احسان (۱۳۹۹)، «پوتین و الحاق کریمه به روسیه؛ واکاوی ژئوپلیتیکی از اقدام روسیه در الحاق شبه جزیره کریمه»، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۵۲، شماره ۲، صص ۴۹۹-۴۷۷.

لاتین

Ann Saphir And Jonnelle Marte And Lindsay Dunsmuir (February 24, 2022), "Factbox: How the Ukraine conflict could affect the U.S. economy", reuters, Available at: <https://www.reuters.com/world/how-ukraine-conflict-could-affect-us-economy-2022-02-24/>

Wozniak, Michał (18 Feb, 2017), "The Ukraine Crisis and Shift in us Foreign Policy", International Studies, Volume 18: Issue 2, pp 87-102.

Aloisi, Silvia And Daniel, Frank Jack (2022, March 1), "Timeline: The events leading up to Russia's invasion of Ukraine", reuters, Available at: <https://www.reuters.com/world/europe/events-leading-up-russias-invasion-ukraine-2022-02-28/>

Bhattarai, Abha And Tony Romm And Rachel Siegel (February 28, 2022), "U.S. economy appeared ready to surge, but Russia's invasion of Ukraine could send shockwaves", The Washington Post, Available at: <https://www.washingtonpost.com/business/2022/02/25/economy-us-russia-ukraine-gas/>

Bigg, Matthew Mpoke (2022, February 18), "A timeline of the tensions between Russia and Ukraine", The New York Times, Available at: <https://www.nytimes.com/2022/02/18/world/europe/russia-ukraine-timeline.html>

Cohen, Patricia And Jack Ewing (February 21, 2022), "What's at Stake for the Global Economy as Conflict Looms in Ukraine", getabstract, Available at:

- <https://www.getabstract.com/zh/%E6%91%98%E8%A6%81/whats-at-stake-for-the-global-economy-as-conflict-looms-in-ukraine/44822?st=RELATED&si=44528>
- Dragneva-Lewers, Rilka And Kataryna Wolczuk (2015), **Ukraine Between the EU and Russia: The Integration Challenge**, Publishers: Palgrave Pivot, pp. 1-158
- Egan, Matt (February 26, 2022), "Why the Russian invasion will have huge economic consequences for American families", **CNN**, Available at: <https://egyptindependent.com/why-the-russian-invasion-will-have-huge-economic-consequences-for-american-families/>
- European Investment Bank (June 14, 2022), "New report: The impact of the war on Europe's economic recovery", Available at: <https://www.eib.org/en/press/all/2022-268-new-report-the-impact-of-the-war-on-europe-s-economic-recovery#:~:text=Real%20economic%20growth%20in%20the,risk%20for%20the%20European%20economy.>
- Gilpin, Robert G. (1987), **The Political Economy of International Relations**, Princeton: Princeton University Press, pp. 1-449
- Holland, Ben, And Scott Johnson And Jamie Rush And Anna Wong And Tom Orlik (February 24, 2022), "How War in Ukraine Threatens the World's Economic Recovery", **Bloomberg**, Available at: <https://www.bloomberg.com/news/features/2022-02-25/war-in-ukraine-how-the-ukraine-russia-conflict-could-impact-the-global-economy>
- Ivanova, Irina (2022, February 25), "How the Ukraine crisis is already hitting Americans' wallets" **CBS News**, Available at: <https://www.cbsnews.com/news/Russia-Ukraine-invasion-economic-impact-unitedstates/>
- Korovkin, Vasily And Alexey Makarin (2019, June 18), "Conflict and Inter-Group Trade: Evidence from the 2014 Russia-Ukraine Crisis", **American Economic Association**, Vol. 3, No. 5, pp. 1-71
- Leonard, Mark And Jeremy Shapiro (February 9, 2022), "The crisis of European security: What Europeans think about the war", **European Council on Foreign Relations**, Available at: <https://ecfr.eu/podcasts/episode/the-crisis-of-european-security-what-europeans-think-about-the-war-in-ukraine/>
- Lanktree, Graham (February 24, 2022), "Businesses in Britain, EU brace for impact of Ukraine conflict", **politico**, Available at: <https://www.politico.eu/article/businesses-in-britain-and-europe-brace-for-impact-of-ukraine-conflict/>
- Mbah, Ruth Endam And Divine Forcha Wasum (2022), "Russian-Ukraine 2022 War: A Review of the Economic Impact of Russian-Ukraine Crisis on the USA, UK, Canada, and Europe", **Advances in Social Sciences Research Journal**, Vol. 9, No. 3, pp. 144-153
- Newsinamerica (March 9, 2022), "How War in Ukraine Threatens the World's Economic Recovery", Available at: <https://newsinamerica.com/en/business/2022/how-war-in-ukraine-threatens-the-worlds-economic-recovery/>
- Redeker, Nils (7 March, 2022), "Same shock, different effects EU member states' exposure to the economic consequences of Putin's war", Available at: https://hertieschoolf4e6.kxcdn.com/fileadmin/2_Research/1_About_our_research/2_Research_centres/6_Jacques_Delors_Centre/Publications/20220307_Economic_Consequences_Ukraine_Redeker.pdf
- Roth, Andrew And Julian Borger (Feb 23, 2022), "Putin orders troops into eastern Ukraine on 'peacekeeping' duty", **the guardian**, Available at: <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/21/ukraine-putin-decide-recognition-breakaway-states-today>

Solchanyk, Roman (2000), *Ukraine and Russia: The post-soviet transition*, Rowman & Littlefield Publishers, pp. 1-256

Strubenhoff, Heinz (June 14, 2022), "The war in Ukraine triggered a global food shortage", **brookings**, Available at: <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2022/06/14/the-war-in-ukraine-triggered-a-global-food-shortage/>

Thomas, Leigh And Jan Strupczewski (February 25, 2022), "Ukraine crisis will hit economy but EU is ready, officials say", **reuters**, Available at: <https://www.reuters.com/markets/europe/eu-ready-take-economic-pain-imposing-sanctions-russia-2022-02-25/>

UN DESA (April 1, 2022), "Potential economic fallout from the war in Ukraine", No. 159, Available at: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/Monthly_Briefing_159.pdf

Wagner, Gernot (April 1, 2022), "The Right Way to Help People Hurting From High Energy Prices", **Bloomberg**, Available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-04-01/the-right-way-to-help-people-hurting-from-high-energy-prices>

Wiseman, Paul And David McHugh (March 2, 2022) "Economic dangers from Russia's invasion ripple across globe", **abcnews**, Available at: <https://abcnews.go.com/US/wireStory/economic-dangers-russias-invasion-ripple-globe-83197306>

Food and Agriculture Organization (March 25, 2022), "The importance of Ukraine and the Russian Federation for global agricultural markets and the risks associated with the current conflict", Available at: <https://www.fao.org/3/cb9013en/cb9013en.pdf>